

**ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ
“ГЛАСНІСТЬ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ” ТА
“ПОВНЕ ФІКСУВАННЯ ЙОГО ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ”**

Статтю присвячено проблемі взаємозв'язку та співвідношенню гласності судового процесу та його повної фіксації технічними засобами, гарантованим Конституцією України як основних засад здійснення судочинства.

Ключові слова: гласність судового розгляду, повне фіксування судового засідання технічними засобами, журнал судового засідання, технічні засоби фіксації судового засідання, аудіозапис.

Статья посвящена проблеме взаимосвязи и соотношению гласности судебного процесса и его полной фиксации техническими средствами, гарантированным Конституцией Украины в качестве основных принципов осуществления судопроизводства.

Ключевые слова: гласность судебного разбирательства, полное фиксирование судебного заседания техническими средствами, журнал судебного заседания, технические средства фиксации судебного заседания, аудиозапись.

The article deals with the relationship and the relationship of publicity of the trial and it locks technical means guaranteed in the Constitution as the basic principles of justice.

Key words: public hearings, the full recording of the hearing by technical means, Journal of the hearing, the technical means for fixing the hearing, the audio track.

Постановка проблеми. Проходження судового провадження, відповідно до визначень на рівні Конституції та чинного законодавства, супроводжується обов'язковою повною його фіксацією технічними засобами. Такими засобами фіксування є протоколи, запис судового засідання, зроблений за допомогою технічного засобу та журнал судового засідання.

У той же час тільки запис судового засідання є найповнішим носієм інформації про змістове наповнення порядку проходження судового засідання. У встановлених законом випадках судове провадження може здійснюватися в режимі ведення відеоконференції, а окремі дії на виконання судових доручень – складанням протоколу таких дій. Останні технічно не включаються до безпосереднього запису, а входять до нього виключно в рамках загального запису під час засідання, що, в цілому, порушує порядок відображення в аудіофайлі порядку проходження таких дій. На практиці виникає питання, що саме є процесуальним належним чином оформленим документом, який затверджує порядок проходження судового засідання та зміст такого, в умовах необхідності забезпечення фіксування: журнал судового засідання, запис, протокол відповідних дій на підставі доручень суду, відеозапис, чи сукупність таких предметів.

Стан дослідження проблеми. Окремі підходи щодо електронних ресурсів судового провадження в Україні висвітлювалися в працях О.М. Мозолевської, у частині інформаційних відносин у системі загальних судів України, В.О. Єльцова, у частині правового регулювання забезпечення діяльності судів. Указані дослідження приділяли увагу переважно оцінці сутності інформаційних відносин у судочинстві та їх систематизації, а також заходам вирішення проблеми організаційних заходів забезпечення належного рівня інформатизації та комп'ютеризації судів України.

Постановка завдання. Стаття присвячується визначенню характеру взаємозв'язків понять “гласність судового провадження” і “повної його фіксації технічними засобами” як конституційних засад здійснення судочинства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Під гласністю / гласним на енциклопедичному рівні розуміється приступність для широкої громадськості, відомість, контрольованість дій, учинків з боку владних структур [1, с. 133; 2, с. 100]; приступний для широкої громадськості, відкритий, публічний [3, с. 244; 4, с. 118]; доступний для громадського обговорення, контролю, синоніми: публічний, відкритий [5, с. 100; 6, с. 62; 7, с. 132].

На рівні спеціального юридичного енциклопедичного тлумачення гласності Т.А. Костецька поняття “гласність” розкриває як: “один із принципів 1) здійснення демократії, гарантії функціонування всіх її інститутів; 2) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; 3) реалізації права на інформацію”. [8, с. 596] Як убачається з цього визначення, очевидно, що його п. 3 визначається автором як засіб забезпечення інформаційних потреб саме внаслідок походження терміна “гласність” від давньоруського “глас” – голос, в усіх звук, дзвін, шум та ін. [9].

У той же час поняття “гласний” апелює до поняття “публічний”. Під публічністю / публічним на енциклопедичному рівні розуміється: такий, що відбувається в присутності публіки, прилюдний, гласний, відкритий [4, с. 512]; такий, що відбувається в присутності публіки, призначений для широкого відвідування та користування [1, с. 458]; той, що відбувається в присутності людей, прилюдно; призначений для широкого відвідування, користування, громадський [1, с. 484; 6, с. 387; 7, с. 511].

Ці поняття визначаються одне через одне, і, повною мірою, очевидно, що на енциклопедичному рівні утворюють синонімічний ряд одного порядку.

Деякі автори під принципом публічності правосуддя взагалі розуміють не реалізацію такого принципу в кримінальному судочинстві [10, с. 747], поряд із застосуванням його і в інших галузях, а в цілому зводять його виключно до кримінального судочинства [11, с. 48] деталізують його як “демократичний принцип судочинства, який виражається в тому, що порушення кримінальних справ, їх розслідування та вирішення, а так

само і розгляд цивільних справ здійснюється відповідним публічним (державним) органом (дізнання, слідства, прокуратури, суду) незалежно від розсуду зацікавлених осіб” [12, с. 573].

Однак, Європейський суд однією із визначальних складових права на справедливий суд трактує публічність судового розгляду [12] саме через його відкритість. Зокрема, у справі Дінне проти Франції [13] Європейським судом наголошується, що проведення судових засідань у відкритому режимі є основоположним принципом, утіленим у п. 1 ст. 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [14]. У цьому положенні зазначено: “судове рішення проголошується публічно”, але існують обмеження, які встановлені для виключного обмеження доступу в зал судового засідання публіки і преси протягом усього засідання або його частини: 1) в інтересах моралі, 2) громадського порядку, 3) національної безпеки, – в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – “коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя”.

Отже, принцип гласності як синонім принципу публічності, характеризується відкритістю судового розгляду. Остання ж, як вказує О. Менів “є основним елементом принципу гласності й максимально захищає права сторін від неконтрольованого здійснення судочинства” [12], отже є запорукою справедливого суду і демократичних засад здійснення правосуддя. **Висновок:** це дозволяє стверджувати, що визначений на міжнародному рівні принцип публічності судового розгляду, та гарантований Конституцією України принцип гласності судового засідання характеризують тотожні гарантії права на справедливий суд.

Гласність судового розгляду з позиції учасників судового розгляду необхідна, оскільки, як наголошують М.І. Баллок і Д.Д. Луспенік “відкрита форма судових засідань зумовлює вимогу усного спілкування учасників цивільного процесу. Усна форма процесу (тобто усне спілкування суб'єктів процесу між собою), відіграє неабияке значення в здійсненні судочинства, оскільки вона не лише полегшує, але й пришвидшує безпосереднє сприйняття доказів як складом суду, так і особами, які беруть участь у справі” [15, с. 36].

Висновок: очевидно, що принцип гласності судочинства, виходячи з доктринального правового розуміння явища гласності, забезпечує дотримання демократичних засад судочинства шляхом надання доступу до інформації про судовий розгляд як учасникам процесу так і широкому загалу, за винятком установлених законодавством обмежень.

Принцип гласності судового розгляду визначений у п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України [16] серед основних засад здійснення судочинства в Україні. Відображений він і на рівні всіх процесуальних кодексів Украй-

ни: у ст. 6 Цивільного процесуального [17] (далі - ЦПК), ст. 7 Кримінального процесуального [18] (далі - КПК), ст. 4-4 Господарського процесуального кодексів [19] (далі - ГПК) та ст. 12 Кодексу про адміністративне судочинство [20] (далі - КАС).

Важливо, у Конституції України цей принцип закріплений в одному (спільному) пункті з фіксуванням судового засідання технічними засобами так: "гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами". Такий законодавчий підхід повною мірою відображений на рівні всіх чинних процесуальних кодексів.

Так, у положеннях ч. 10 ст. 6 ЦПК "Гласність і відкритість судового розгляду" як деталізація цього поняття: "Хід судового засідання фіксується технічними засобами. Порядок фіксування судового засідання технічними засобами встановлюється цим Кодексом".

Аналогічно, застосування технічних засобів як складова принципу гласності судового розгляду визначається на рівні ч. 3 ст. 4-4 ГПК: "Судовий процес фіксується технічними засобами та відображається в протоколі судового засідання в порядку, встановленому цим Кодексом".

У КПК цей принцип визначений на рівні ст. 27 як "Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами", і у її п. 5 зазначено: "Під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом".

У КАС принцип гласності і відкритості судового процесу деталізовано у ст. 12, у ч. 6 якої вказано: "Під час судового розгляду справи в судовому засіданні забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу, крім випадків неявки в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі, якщо відповідно до положень цього Кодексу розгляд справи здійснюється за відсутності осіб, які беруть участь у справі (у тому числі при розгляді справи в порядку письмового провадження)".

У Конвенції Ради Європи про захист прав людини й основоположних свобод та практиці Європейського суду фіксування судового засідання не згадується, проте воно охоплюється поняттям публічність.

Отже, очевидним є такий **висновок**: *у міжнародній практиці сьогодні поняття принципу публічності включає обов'язкову (за винятком законодавчо встановлених обмежень) фіксацію судового засідання технічними засобами.*

У той же час, рішенням Конституційного Суду України по справі № 1-19/2011 р. від 8 грудня 2011 року (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) [21] визнається, що ч. 3 ст. 129 Конституції України визначаються основні засади судочинства, які відповідно до правової

позиції Конституційного Суду України є конституційними гарантіями права на судовий захист.

Наведене свідчить про те, що *позиція Конституційного Суду України однозначна стосовно визнання всіх визначених у ч. 3 ст. 129 Конституції України конституційними гарантіями права на судовий захист.*

Абз. 2 пп. 4.1. п. 4 указаного Рішення Конституційного Суду України визначає: “До основних засад судочинства належить, зокрема, повне фіксування судового процесу технічними засобами”.

З такої відокремленої оцінки повного фіксування судового засідання технічними засобами Конституційним Судом виникає питання з приводу вірогідності його самостійності відносно гласності судового засідання. Однак, коментуючи таку позицію, В.М. Кампо зазначає, що хоча “часто повне фіксування, так само, як і в зарубіжних країнах, українські автори розглядають як складову принципу гласності. Проте Конституційний Суд України наведеним рішенням у справі про фіксування судового процесу технічними засобами висловив правову позицію, згідно з якою повне фіксування судового процесу технічними засобами є самостійною засадою судочинства (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини)” [22].

Водночас, В.М. Кампо вказує, що до основних засад судочинства в Україні п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України віднесено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Це, на його думку, означає, що “гласність і повне фіксування судового процесу технічними засобами є невід’ємними та обов’язковими складовими судового процесу в межах, установлених Конституцією України та деталізованих у процесуальному законодавстві” [22].

Виходячи з сутності звернення по справі № 1-19/2011 р. про фіксування судового процесу технічними засобами, на підставі якого було порушено конституційне провадження, Конституційний Суд розглядав саме предмет такого звернення – тобто, фіксування судового процесу технічними засобами як одна з конституційних гарантій права на судовий захист, на чому саме наполягає і Конституційний Суд України в цитованому вище положенні (фіксування судового процесу технічними засобами).

Фіксування процесу технічними засобами, крім іншого, тісно пов’язане й з іншими основними засадами здійснення судочинства. Проте з принципом гласності вони взаємозалежні: виходячи з принципу гласності, який реалізується аудіовізуальними проявами учасників процесу, саме вони виступають предметом фіксування.

З аналізу положень цитованого Рішення Конституційного Суду України по справі про фіксування технічного процесу технічними засобами 2011 р. вбачається, що повне технічне фіксування судового процесу технічними засобами є неможливим без реалізації принципу гласності,

адже в разі неможливості розгляду справи в суді стає недоцільне застосування технічних засобів для фіксації.

Прикладом такого неподільного злиття засад конституційного судочинства є положення п. 4 ч. 3 ст. 129 КК України, який розкриває сутність принципу змагальності сторін: “змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості”. Сама змагальність і включає 1) свободу в наданні сторонами суду своїх доказів і 2) доведення перед судом їх переконливості. Без жодної з цих засад буде відсутній і принцип змагальності.

“...реалізація принципу гласності та відкритості адміністративного судочинства, - як стверджує О.О.Гаврилюк, - забезпечується наданням можливості повного його фіксування технічними засобами” [23]. Аналогічні позиції висловлюють В. Стефанюк та М. Лукашова [24].

Виходячи з доктринального правового розуміння явища гласності, принцип гласності судочинства забезпечує дотримання демократичних засад судочинства шляхом надання доступу до інформації про судовий розгляд як учасникам процесу так і широкому загалу, за винятком установлених законодавством обмежень, та повна фіксація судового засідання технічними засобами.

На підставі Рішення Конституційного Суду України по справі про фіксування судового процесу технічними засобами 2011 р. також слід визначати практичні підходи до поняття “повнота” щодо фіксації судового засідання технічними засобами.

Як вказувалося вище, принцип повноти, на думку Конституційного Суду України, не порушується, якщо в разі неявки в судове засідання сторін, оскільки “фактично відсутній предмет фіксування технічними засобами в розумінні пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України” (абз. 3 п. 5), а також мотивуючи відсутність необхідності застосування таких заходів законодавчими вимогами, що “ґрунтуються на принципі верховенства права, зокрема на таких його складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону” (абз. 4 п. 5). На підставі саме такого підходу, Конституційний Суд України доходить висновку про конституційність положень ч. 6 ст. 12, ч. 1 ст. 41 КАС України, ч. 2 ст. 197 ЦПК, ч. 8 ст. 81-1 ГПК.

Отже, цей підхід дає право дійти **висновку**, що з урахуванням позиції Конституційного Суду України по справі про фіксування судового процесу технічними засобами 2011 р., під повнотою фіксації технічними засобами судового засідання слід розуміти фіксування такими засобами всіх стадій судового розгляду, за винятком випадків неявки осіб, що беруть участь у справі або проведення судового засідання за їх відсутності.

Підтвердженням такої позиції є наслідок визнання певної процесуальної дії, яка має супроводжуватися таким фіксуванням, або її результату – недійсною. На прикладі правових наслідків порушення принципу повно-

ти фіксування судового засідання у кримінальному процесі, що наводить А.М. Безносок, можна відслідкувати ті аспекти, які, відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України є підставами для визнання недійсності відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів. "Фіксування кримінального провадження за допомогою технічних засобів є обов'язковим в суді під час судового провадження, – пише А.М. Безносок, – окрім випадків, передбачених законом (ч. 4 ст. 107 КПК). Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих унаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними (ч. 6 ст. 107 КПК). Офіційним записом же судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК (ч. 5 ст. 27 КПК)" [25].

Однак, визначення поняття "повнота фіксування" виключно з позицій обсягу інформації, яка фіксується відповідними засобами, не повністю відображає якісні характеристики поняття "повнота".

Під повнотою на енциклопедичному рівні розуміється "вичерпна достатність, повний склад, необхідна кількість чого-небудь; вищий ступінь чого-небудь" [26, с. 686]. Оскільки йдеться про фіксацію технічними засобами певної інформації, повнота такої фіксації має характеризуватися інформаційною насиченістю, під якою розуміється загальна кількість інформації [27, с. 226], що зафіксована й міститься у відповідних засобах.

Висновки: поняття "повнота" може стосуватися не лише обсягу предмету фіксування під час судового засідання, а й характеризувати "повноту" самої фіксації як використання її власних можливостей для відображення повної інформації про події, що відбуваються під час судового засідання. Іншими словами, повнота фіксації має здійснюватися усіма наявними засобами для найбільш повного відображення інформації про події, що фіксуються як за обсягом інформації про порядок та сутність судового розгляду, так і за якісними показниками фіксації інформації, важливої для оцінки судом.

Використана література:

1. Сучасний тлумачний словник української мови : 55 000 сл. : Розгорнуті поясн. до сл.; Спільнокорен. сл.; Сл.-синоніми; Фразеол. звороти. / [уклад. А. М. Яковлева, Т. М. Афонська ; під заг. ред. С. В. Ломакович]. – Харків : ПП "Торсінг плюс", 2006. – 670 с.
2. Великий тлумачний словник : сучас. укр. мова: [100000 від А до Я] / [А. П. Загнітко, І. А.Шукіна]. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2008. – 703 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000: [А–Я] / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : Перун, 2007. – 1719 с.; Великий

- тлумачний словник української мови: Близько 40000 сл. / [упоряд. Т. В. Ковальова]. – Х.: ФОЛІО, 2005. – 766 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк: ТОВ ВКФ “БАО”, 2008. – 500 с.
 5. Тлумачний словник української мови / Анатолій Івченко. – 13-е випр. вид. – Харків: Фоліо, 2008. – 539 с.
 6. Тлумачний словник української мови / укладачі: Т. В. Ковальова, Л. П. Ковріга. – Харків: Синтекс, 2005. – 766 с.
 7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. ред.) та ін.. – К.: “Укр. енцикл.”, 1998. – Т. 1: А-Г. – 672 с.
 8. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Спб., 1863-1866. [Электронный ресурс] / В. И. Даль. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ua/~книги/Толковый%20словарь%20Даля/~Гл/>.
 9. Великий енциклопедичний юридичний словник: А-Я / В. Б. Авер'янов, Д. С. Азаров, В. І. Акуленко [та ін.]; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2007. – 990 с.
 10. Карабут Л. В. Принцип публічності у кримінальному процесі України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Л. В. Карабут / Академія адвокатури України. – Луганськ, 2008. – 198 с.
 11. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – 2-е издание, переработанное и дополненное. – М.: Книжный мир, 2006. – 719 с.
 12. Менів О. Проблеми розуміння принципу гласності та публічності цивільного судочинства // Юридичний журнал. – 2009. – № 11 // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3350>.
 13. Case of Diennet v. Francea 26.09.1995 р. – № 325-A [Електронний ресурс] // European Court of Human Rights Search Portal. – Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int>.
 14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод / Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 // Офіційний вісник України. – 1998 р. – № 13–32. – 23.08.2006. – С. 270.
 15. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 708 с.
 16. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
 17. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України: Відомості Верховної ради України. – 2004 р. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
 18. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
 19. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 6. – Ст. 56.

20. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-І // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 35-36, N 37, ст.446.

21. Рішення Конституційного Суду України у справі конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю "Пріма-Сервіс" ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 08.12.2011 № 16-рп/2011 // Вісник Конституційного суду України. – 2012. – № 1. – С. 31.

22. Кампо В. Фіксування судового процесу технічними засобами: проблеми сучасної конституційно-судової практики [Електронний ресурс] / В. Кампо // Віче. – 2013. – № 2. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3478/>.

23. Гаврилук О. О. Процесуальне значення і реалізація принципу гласності та відкритості адміністративного судочинства [Електронний ресурс] / О. О. Гаврилук // Архів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VZjui/2009_2/2009_2_18.pdf.

24. Стефанюк В. Гласність судового процесу та його повна фіксація / В. Стефанюк, М. Лукашова // Закон і бізнес. – 2001. – № 10.

25. Безносюк А. М. Щодо форм фіксування кримінального провадження за новим КПК України [Електронний ресурс] // Науково-практична Інтернет-конференція. Секція № 5 / "Актуальна юриспруденція" Юридичні науково-практичні Інтернет-конференції. – http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=558%3A150513-01&catid=70%3A5-0513&Itemid=86&lang=ru

26. Словник української мови : В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1970-1980. – Том 6, 1975.

27. Самочорнова О. А. Інформаційна насиченість та інформативність тексту / О. А. Самочорнова // Вісник Житомирського державного університету. – 2010. – Випуск 52. – С. 225-228.

Статтю присвячено дослідженню характеристики суспільно небезпечних діянь щодо незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору, голографічних захисних елементів, підробленої національної валюти України у вигляді банкнот чи металеві монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї.